

Alfred Nobel
University

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО
СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

МОНОГРАФІЯ

2023

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ
В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ**

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією
Н.П. Волкової, О.О. Лаврентьєвої

Електронне видання

Дніпро
2023

УДК 378.147
Т 33

Затверджено до друку за рекомендацією вченої ради ВНЗ
«Університет імені Альфреда Нобеля»
(протокол № 9 від 12 грудня 2023 р.)

Рецензенти:

Р.М. Горбатюк – доктор педагогічних наук, професор
(Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка);

О.М. Тур – доктор педагогічних наук, професор
(Національний університет «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка»);

Л.О. Хомич – доктор педагогічних наук, професор
(Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України).

Авторський колектив: С.Х. Абасова, Е.К. Алієва, Т.В. Бондаренко, Н.П. Волкова, А.В. Ковальчук, В.І. Ковальчук, А.М. Король, О.П. Крупський, О.О. Лаврентьєва, М.А. Леонов, А.О. Леонова, Т.Ю. Личова, Г.В. Нямешчук, Т.С. Плачинда, М.Г. Погорелов, І.М. Прилепа, Ю.М. Стасюк, В.П. Стеценко.

Т 33

Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному освітньому середовищі: монографія [Електронне видання] / кол. авт; за заг. ред. проф. Н.П. Волкової, О.О. Лаврентьєвої. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. 498 с.

ISBN 978-966-434-579-5

У монографії презентовано різнопланові дослідження, присвячені проблемам професійного становлення фахівців в інноваційному освітньому середовищі. Автори оглядають теоретичні і методологічні основи професійної освіти, аналізують вітчизняний та зарубіжний досвід у підготовці конкурентоспроможних фахівців, досліджують особливості впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, висвітлюють сучасні тенденції та перспективи розвитку професійної освіти в Україні. Робота акцентує увагу на необхідності адаптації освітніх програм до вимог сучасного динамічного світу, підкреслюючи значення міжнародного співробітництва та крос-культурного обміну в формуванні фахового спеціаліста у закладах освіти всіх рівнів.

Монографію адресовано ученим, викладачам, студентам, педагогам-практикам, усім тим, хто цікавиться проблемами підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, орієнтується на провідні парадигми професійної освіти.

Автори відповідають за достовірність і унікальність викладеного матеріалу, за належність репрезентованого матеріалу авторам, а також правильне цитування джерел і посилання на них.

УДК 378.147

© Н.П. Волкова, О.О. Лаврентьєва, 2023
© Університет імені Альфреда Нобеля, оформлення, 2023

ISBN 978-966-434-579-5

ЗМІСТ

ВСТУП

7

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Волкова Н. Професійна компетентність докторів філософії у галузі освіти: концептуальні основи – підходи до формування в інноваційному освітньому середовищі	14
Інноваційне освітнє середовище як науковий феномен	16
Інноваційно орієнтована підготовка майбутніх докторів філософії у галузі освіти	19
Стратегії залучення учасників освітнього процесу до інноваційної діяльності	27
Ковальчук В. Розвиток гнучких навичок педагогічних працівників в умовах суспільних трансформацій	43
Роль і значення soft skills у діяльності педагога	43
Стресостійкість – важлива особистісна навичка сьогодення	47
Емоційний інтелект – чинник професійного успіху	50
Цифрові навички – нагальна потреба сучасної людини	55
Леонов М. Цифрова мобільність як атрибутивна характеристика фахівця цифрового суспільства	64
Цифрова людина у сучасному соціокультурному просторі	65
Цифрова мобільність фахівця у контексті буття цифрового суспільства	73
Проблеми і виклики цифрової мобільності	77

РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ

Нямещук Г., Крупський О., Стасюк Ю. Міжнародне середовище менеджменту бізнес-освіти у XXI ст.	84
Міжнародна співпраця в контексті менеджменту сучасної бізнес-освіти	84
Інституційні витоки програм міжнародної академічної мобільності	103

Національні особливості менеджменту бізнес-освіти	127
Кейс менеджмент бізнес-освіти Швеції	147
Abasova S.H. Innovation education techniques in modernity: Azerbaijan experience	167
Use of stakeholder analysis in the courses “Behavioural Sciences”, “Strategy of Thinking”, “Strategy of Behaviour” and “Time Management	167
Implementation of SWOT and PESTEL analyzes in courses “Time Management” and “Negotiation Techniques”	171
Aliyeva A.K. Analysis of the import of educational services of Azerbaijan	178
High education system of Azerbaijan in modernity	179
The role of high education at foreign countries for Azerbaijan students	181
Прилепа І. Формування кросдисциплінарної компетентності в майбутніх педагогів професійного навчання: теоретичні та методичні аспекти	186
Західні дидактичні концепції формування кросдисциплінарної компетентності в майбутніх педагогів професійного навчання	186
Методичний інструментарій формування кросдисциплінарної компетентності в майбутніх педагогів професійного навчання	201
Етапи формування кросдисциплінарної компетентності в майбутніх педагогів професійного навчання	210

Розділ 3. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Плачинда Т. Стимулювання здобувачів освіти до активної навчальної діяльності	226
Проблема активізація навчально-пізнавальної діяльності в сучасних умовах	226
Організаційно-педагогічні умови стимулювання здобувачів освіти до активної навчальної діяльності	228
Бондаренко Т., Стеценко В. Інноваційні технології в освітньому середовищі: методичний інструментарій та практична реалізація	248
Аналіз хмарних сервісів для створення презентацій	249

Порівняльна характеристика сервісів PREZI, SWAY, SLIDES, POWTOON, CANVA, ZOHOSHOW, GENIAL.LY, EMAZE, PIKTOCHART, SEIDAT, VIDEOSCRIBE	301
Король А. Формування мистецько-творчої діяльності учнів засобами українського фольклору	305
Діяльнісний підхід як один з факторів формування творчої діяльності учнів	306
Характеристика видів та форм мистецької діяльності в закладах освіти	312
Використання засобів і жанрів українського фольклору в практиці загальноосвітніх шкіл	319
Ковальчук А. Упровадження цифрових технологій у фахову підготовку майбутніх педагогів професійного навчання	326
Актуальність цифровізації для українського суспільства й систем професійної освіти	326
Огляд можливостей цифрових технологій у підготовці педагогів професійного навчання	329

Розділ 4. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ

Погорелов М. Модель системи формування готовності майбутніх викладачів професійного навчання в галузі транспорту до застосування ІКТ у професійній діяльності	347
Зміст системи формування готовності майбутніх викладачів професійного навчання до застосування ІКТ у професійній діяльності	347
Личова Т. Методика формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів з агроінженерії у професійній підготовці	374
Зміст та структура фахової компетентності майбутніх бакалаврів з агроінженерії	375
Інноваційні педагогічні технології у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з агроінженерії	380
Педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів з агроінженерії у професійній підготовці	383

Леонова А. Цифровізація та цифрова трансформація соціально-економічних процесів: технологічні, аксіологічні та гуманітарні аспекти	413
Цифровізації й цифрова трансформація як сучасні драйвери суспільного розвитку	414
Технологічні аспекти цифровізації суспільно-економічних та соціальних процесів	420
Аксіологічні й гуманітарні проблеми цифровізації	425
Лаврентьєва О. Фахівець у просторі професійної культури: сучасні в трендові моделі	432
Культура, культурний простір і простір культури в науковому дискурсі	432
Модель простору професійної культури сучасного фахівця	445
Становлення фахівця в просторі професійної культури	453
ВИСНОВКИ	462
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	464
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	494

Олена Лаврентьєва,
доктор педагогічних наук, професор,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро,
Україна

ФАХІВЕЦЬ У ПРОСТОРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: СУЧАСНІ Й ТРЕНДОВІ МОДЕЛІ

У епоху глобалізації та швидких технологічних перетворень, дослідження феномену професійної культури набуває особливої актуальності. Вивчення понять «простору культури» та «культурного простору» та співвідношення між ними відкриває нові перспективи для розуміння того, як професійні середовища адаптуються та еволюціонують у відповідь на виклики сучасного світу. Аналіз простору професійної культури, розробка моделей та визначення його культурних форм цікаве не лише з академічної точки зору, але й з погляду людської практики. Розуміння механізмів, які формують професійні траєкторії та визначають потенціал розвитку майбутніх професіоналів для різних галузей, сприяє формуванню стратегій підготовки та підтримки фахівців, які здатні ефективно діяти у складних та динамічних професійних умовах.

Дослідження спрямоване на розгляд найактуальніших моделей професійної культури, аналізу їх впливу на становлення та розвиток фахівців у різних галузях, розкриває культурні форми й культурні об'єкти, притаманні сучасному простору професійно культури та висвітлює ключові аспекти їх ефективності та вдосконалення в епоху глобалізації й цифрової трансформації.

Культура, культурний простір і простір культури в науковому дискурсі

Як відомо, американці К. Клакхон і А. Кребер ще понад п'ятдесят років тому нарахували більше 300 наукових визначень феномену «культури». На цей момент дослідники нараховують вже понад 500 визначень, більшість з яких майже збігаються за обсягом та змістом. Існування безлічі різномірних визначень дослідники пояснюють наявністю чималої кількості часткових за своєю сутністю підходів до потрактування культури з боку різних наукових галузей та намаганням гіпостазувати, абсолютизувати та вивести їх на філософсько-категоріальний рівень [20, с. 12].

Із огляду на це з'явилася та набули поширення так звані класифікаційні визначення. Зокрема, розрізняють дві групи

нормативних визначень культури, а саме: визначення, що орієнтуються на ідею способу життя спільноти та визначення, що орієнтуються на уявлення щодо ідеалу й матеріальних і соціальних цінностей будь-якої групи людей [20, с. 19].

С. Кримський, шляхом етимологічного аналізу, редукує феномен культури до «трьох головних значеннєвих блоків». Серед них, передусім, «сільськогосподарський» блок визначень, що, як відомо, є первісним потрактуванням культури як оброблення (культивування) сирого продукту. Далі автор виокремлює «культовий, обрядовий» блок у розумінні культури як способу передачі культурних текстів. І, нарешті, значеннєвий блок, який вбачає в культурі «прагнення до перевищення тієї міри, що відповідає якомусь середньому значенню, досягнення рівня більшої впорядкованості й оформленості» [15, с. 12].

Більшість авторів притримуються думки про те, що шлях до осмислення існуючого розмаїття тлумачень, визначень, означень, відтінків, пов'язаних із культурним контекстом, лежить через первинне латинське визначення цього феномену як «оброблення, цілеспрямований вплив на сировину з метою її облагороджування, оброблення, поліпшення, удосконалення щодо природного». На думку В. Андрущенка саме в такий спосіб може бути винайдений зв'язок між освітою та культурою у контексті оброблення «сирого людського матеріалу» з метою утворення повноцінної, з погляду соціального буття, людської особистості [1, с. 4].

Усі культурологи одноставні в тому, що культура – це не-натура. Згодом, під культурою стали розуміти все те, у чому втілюється й виражається духовний стан і розвиток людини й суспільства. А власне що саме мається на увазі, зазвичай, визначається емпірично й описово. Становлення ціннісного (аксіологічного) напряму в розумінні культури дослідники пов'язують з роботами філософів-неокантианців (В. Дильтей, В. Виндельбанд, М. Риккерт та ін.). На думку Г. Риккерта, наприклад, культура – це те, що безпосередньо створено людиною, що діє згідно оціненим нею цілям, або, якщо воно вже існувало раніше, у крайньому разі, свідомо викоханим нею заради пов'язаною з ним цінністю. При цьому якщо від об'єкта культури «відняти всіляку цінність, то він... стане частиною простої природи» [35, с. 55]. Саме цінність «слугує основою й фундаментом усякої культури» [35, с. 129].

Із *семіотичних позицій* культура – це сукупність знакових систем, за допомогою яких людство підтримує свою згуртованість, оберігає

свої цінності й своєрідність своєї культури і її зв'язку з навколишнім світом [5, с. 13]. Культура особи потрактовується як нормативна вимога до індивідуальної поведінки, як «особливий спосіб рефлексії й фіксації соціального досвіду у вигляді певних різного роду «культурних текстів», що задають більш-менш загальноприйняті норми (стандарти) колективного буття й свідомості, а також індивідуальної поведінки й суджень кожної людини окремо». Культура тут є системою припустимих у даному суспільстві меж інтерпретації й способів застосування на практиці цих «культурних текстів» (норм, зразків), що втілюється в історично складній системі світоглядних настанов (релігії, ідеології), ціннісних орієнтацій, етичних і естетичних переваг, реалізованих на практиці традицій, законів, настанов тощо [18, с. 21].

У багатьох працях дослідники дотримуються діяльнісного розуміння, вважаючи культурою все те, «що і як робить людина і як це на ній відбивається», тобто таку собі нормативну вимогу до виконання певної діяльності. Отже, культура переважно чи гранично поширено розуміється як усі способи й результати людської діяльності, як семіотична чи знакова система, як сукупність цінностей [18, с. 29]. Можливо, що короткої, ємної й точної загальноприйнятої дефініції культури не існує, оскільки культура є складним феноменом.

Принагідно відмітити, що в плині розвитку цієї категорії занадто багатоманітного нагромадилося в її змісті в результаті вживання в різних, не завжди коректних контекстах, як, наприклад, «культура варварів» або «культура бездомності». Змістовне розширення категорії «культури» призвело до того, що в сучасній суспільній практиці майже не залишилося місця для некультури та безкультур'я. Тож, термін «культура» повністю втратив свою визначеність [18, с. 20]. А. Швейцер, який погоджувався з визначенням культури як «прогресу людини і людства в усіх галузях і напрямках», справедливо запровадив обмежувальну умову: до культури належить не будь-який прогрес, а лише той, що слугує «духовному вдосконаленню індивіда як прогресу прогресів» [37, с. 103]. Культура в цьому контексті є різною формою справді людських стосунків зі світом [37, с. 88].

Тож, ключовою ідеєю, що визначає дійсно культуру є поняття *культурного надбання* як результату матеріального виробництва й духовного розвитку. Культурне надбання втілює в себе зв'язки, стосунки, набуті суспільством упродовж усієї історії, що містять соціокультурний досвід попередніх поколінь і виконують функцію історичної пам'яті людства [10, с. 23].

Понятійний апарат Закону України «Про культуру» (2011) подає тлумачення культури як сукупності «матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурні цінності, гуманітарну науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [12].

Отже, культура є обширною інформаційною і символічною системою, що через спеціалізовані програми надає людині конкретний шаблон поведінки, водночас формуючи унікальні соціальні норми та породжуючи нові культурні об'єкти. Визначальні символічні системи, що функціонують у культурному контексті, урешті-решт конструюють «культурний простір». Цей простір відмінний від матеріально-фізичного й керується своїми принципами існування, стаючи справжнім середовищем життя людини [22].

Принагідно слід зауважити, що категорія «простір» до початку глобалізаційних процесів сприймалася науковцями як даність, постійний елемент, який керує або навіть формує дії, вірування та структури, що разом складають «культуру». В. Кокот відзначає, що до 1980-х років простір зазвичай асоціювався з фізичним середовищем і як частина «природи» протиставлявся «культурі». Історично, спроби пов'язати культурну варіабельність з «середовищем» можна простежити з часів Античності, з новим піднесенням у XVIII і XIX ст., що поклато початок теоріям «національного характеру». У еволюціоністській думці «простір», як «фізичне середовище», вважався головним фактором, що формує культурний розвиток. На початку XX ст. підходи до ролі фізичного середовища стали більш диференційованими. Фізичне середовище вже не розглядалося як визначальний фактор культури, але визнавалося як сприятливе для певних форм економічних стратегій та соціальної організації. З 1950-х років культурна екологія забезпечила методологічну базу для дослідження взаємодії між культурою та простором, розглядаючи культурний розвиток і зміни як результат адаптації до природного середовища. Між тим, наївні концептуалізації «адаптації» та «природи», роль «простору» як складової «довкілля» у формуванні культури залишається актуальною дотепер. У XX ст. також з'явилися поняття, які акцентували на просторовій єдності культури та суспільства, зокрема німецька етнологічна концепція «зони культури» (Ф. Граєбнер, В. Шмідт), що намагалася пояснити розповсюдження та зміни культурних елементів

між різними етнічними групами [26]. У світлі глобалізації, появи віртуального простору, який взагалі не може бути й близько інтерпретований так само, як і фізичний простір, ця категорія є сьогодні такою собі метафорою, але при цьому не абстракцією чи контейнером для людської діяльності. «Натомість «простір» розглядається як концептуалізація або культурна модель, і як засіб, і як продукт соціальної практики» (В. Кокот [30, с. 15]). Отже, категорія «простір» є образною аналогією, спрямованою на вирішення соціальних проблем і надання їм легітимності. Поняття простору дозволяє відображати ті аспекти культурних процесів, які вважаються значущими в локальному контексті культури певного національного середовища (О. Кравченко [14, с. 10]).

Відмітимо, що в наукових розвідках можуть вживатися як синоніми терміни «культурний простір» та «простір культури», хоча задля пояснення й розуміння внутрішніх відтворювальних механізмів культури, вертикальних і горизонтальних співвідношень у її структурі, способів впливу зовнішніх технологічних і соціальних чинників тощо, слід мати на увазі суттєві розбіжності між ними.

Поняття «культурний простір» застосовується для узагальнення культурних форм і вираження цілісності аналізованих процесів та явищ. У сучасних гуманітарних студіях це поняття вживається філософами та культурологами для означення ідеальної системи, яка формує світогляд людини, як деякий «Інший», порівняно з яким відбувається самопізнання індивіда. Культурний простір також розглядається як середовище, вмістилище та особлива організація існування предметів. Тлумачення культурного простору охоплює аспекти його процесуальності (О. Шпенглер [38]), самоорганізації (І. Пригожин), регулятивної структури (Ж. Бодрійяр [5]), а також місця людського існування (М. Хайдегер [28]). Культурний простір формує власну особливу мову, породжує багатоманітні культурні тексти, що втілюються в розмаїтті просторів та культурних феноменів (Г. Батичко [4]). Поняття «простір культури» вводиться на противагу існуючому біологічному простору для позначення створеного людиною сховища й джерела людського життя для локального співтовариства [4]. Якщо взяти до уваги, що поняття культурного простору втілює весь комплекс зіткнень і взаємодій просторів культури, то залежно від предмета наукового й соціокультурного дослідження, можуть бути виокремлені певні аспекти дотику культурного простору й простору тієї чи тієї культури. Відмінність між культурним простором та простором культури виявляється через механізми поширення

культури. Простір культури характеризує щось сформоване й усталене та постає як інституційне поняття, а культурний простір передбачає можливість руху і є механізмом «окультурення» природного простору в процесі духовного становлення особистості й суспільства. Із цієї точки зору людина створює єдиний культурний простір і множинні простори культури, що виникають у процесі її життєтворення.

Тож, порівняння концептів «культурний простір» і «простір культури» вможливує розкриття їх змістових відмінностей. Якщо перший має категоріальний статус і розкриває спосіб існування культури, то другий зосереджується переважно на онтологічній сутності культури і фіксує її монолітність і цілісність, незважаючи на наявність більш підпорядкованих у ньому відокремлених культурних форм.

Говорячи про розмаїття культурних виявів, слід звернути увагу на процес творення культурного простору і відповідно – його властивості. М. Хайдегер вбачав його генезу у засвоєнні людством географічного простору, у трансформуванні його типологічних рис у соціальний контекст. Така діяльність призводить до побудови особливого людиннорозмірного світу, який є «світом культури», наповненим людськими витворами й культурними формами. Культурний простір вміщує в собі все розмаїття моделей та зразків людської діяльності та всі соціокультурні стосунки. Людина мимоволі перебуваючи в такому середовищі, формує і себе і довкілля та надає йому культурних форм. Результатом цієї діяльності стає рукотворний світ «людських виробів» – світ культури (М. Хайдегер [28]). У такий спосіб виявляється діяльнісний елемент культурного простору в матеріальній і духовній площинах. Своєю чергою, будучи постійно залученим у поле діяльності людини, культурний простір завжди містить змістовний творчий початок.

Культурний простір схарактеризовано у Законі України «Про культуру» (2011). Визначено, що це «сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище» [12]. Хоча ця характеристика й посилається на закріплені державою культурні норми, слід відзначити, що в ній акцентовано на нагальності створення середовища, де формуються й вирощуються культурні потреби громадян. Тож, культурний простір сьогодні – це місце, в якому уможливується створення культурних

надбань нації.

У межах розробленої авторської моделі мозаїчної культури, А. Моль висуває гіпотезу про те, що культурні ідеї та практики поширюються через суспільства як мозаїчний асортимент, який формується з декількох незалежних культурних компонентів. У підході науковця культурна динаміка необов'язково відбувається шляхом інтеграції ідеалів або принципів з однієї культури до іншої. Натомість, різні елементи культури, такі як вірування, звичаї, технології тощо, можуть співіснувати поруч у суспільстві, створюючи мозаїчну структуру. Спростовуючи традиційні уявлення щодо єдиного шляху розвитку культури та підкреслюючи різноманітність та гнучкість культурних систем, А. Моль характеризує культурний простір як вмістилище, де різні культурні елементи взаємодіють між собою, конкурують, обмінюються та впливають один на одного. Ці процеси призводять до змішування культур, асиміляції або навіть конфліктів між різними культурними групами. Культурний простір є динамічним і таким, що постійно змінюється під впливом різноманітних факторів, таких як міграція, торгівля, технологічний прогрес та політичні зміни [34].

А. Моль культурний простір визначає як абстрактний концептуальний контекст, в якому відбувається формування, розвиток і трансформація культури. Він охоплює географічний аспект, який відображає розподіл культурних практик, ідентичностей та впливів у просторі. Водночас, модель мозаїчності культури переважно фокусується на ідеї відкритого та динамічного культурного середовища, необмеженого географічно й такого, що може функціонувати на кількох рівнях: «пам'ять світу» – вся інформація, накопичена людством протягом історії; 2) культура колективу, соціальної групи, суспільства; 3) культура індивіда (див. рис. 1) [34, с. 72–83].

Різнманітність елементів культурного простору підтверджується наявністю багатоманітних контекстів та різних поглядів на цей феномен.

Культурний простір не є простою сумою культурних явищ, а є важливою формою, у якій культура виникає, існує, розвивається і функціонує через творче осмислення реальності. Розуміння культурного простору як вмістилища функціонування культури означає факт того, що він не співпадає з іншими просторами. Простір культурного буття наповнений явищами, формами і феноменами, які утворюють його сутність. В. Андрущенко, Л. Губерський,

М. Михальченко спираючись на загальноприйнятий у першоджерелах поділ суспільства на чотири основні сфери – матеріальне виробництво, суспільно-політичні стосунки, духовне життя і побуту, розглядають такі головні культурні форми, що реалізуються в такому просторі.

Рис. 1. Культурний простір у моделі мозаїчної культури А. Моля

До цього простору належать:

- *виробнича (економічна) культура* суспільства, що охоплює аспекти культури праці, матеріального виробництва та професійної культури;

- *політична культура*, яка відображає стосунки та цінності, пов'язані з політикою;

- *духовна культура*, що включає художньо-естетичні прояви, мистецтво, моральні та релігійні аспекти, а також інтелектуальну та інформаційну культуру;

- *культура спілкування та побуту*, яка відображається в стилі життя, культурі споживання, організації відпочинку та дозвілля [9, с. 22].

З позиції культурології і семіотики Ю. Лотман розглядає культурний простір як особливу систему, що містить у собі символічні структури, значення та зв'язки між ними. Головна ідея цієї концепції полягає в тому, що культурний простір є не тільки місцем, де співіснують конкретні культурні явища, але й активною сферою

взаємодії та трансформації культурних значень та практик. Він є не лише географічною областю, але й своєрідним символічним середовищем, у якому відбуваються різні культурні процеси, здійснюється взаємодія між різними культурними системами, включаючи мови, мистецтва, релігію, традиції та інші аспекти культури [19].

Загалом, культурний простір, визначений Ю. Лотманом як простір спільної пам'яті, межує з безліччю інших культур, що, незважаючи на деяке географічне й змістове розділення, взаємно доповнюють один одного. «Межі культурного простору» є центральним концептом теорії Ю. Лотмана. Це місце, де відбуваються зіткнення, взаємодія та трансформація культурних символів та значень. Ці межі можуть бути як фізичними, так і символічними, і вони часто стають місцем конфліктів, але водночас і інтеракції та створення нових культурних форм. Культурний простір фактично перетинається межами різних рівнів, і деякі його частини можуть утворювати або єдиний безперервний простір, або групу замкнених просторів, або частину простору, обмежену з одного боку і відкриту з іншого. Ця особливість культурного простору породжує певну дуальність, що впливає на характер його руху і виокремлює два напрями руху – вертикальний та горизонтальний:

- вертикальний рух зумовлений процесами, що відбуваються всередині культурного простору;

- горизонтальний рух пов'язаний з виходом культурного простору до інших культурних просторів і характеризується розширенням даного культурного простору [19].

Зважаючи на це, О. Доманська вказує на поліфункціональність культурного простору, який складається з відносно самостійних і взаємопов'язаних між собою структур, що забезпечують функціонування культури [11]. Усі властивості концептуального культурного простору підпорядковані певній динаміці, що свідчить про те, що культурний простір не є мозаїчною сукупністю культурних феноменів. Він скоріше є невід'ємною формою, в якій культура виникає, існує, розвивається та функціонує завдяки творчому осмисленню реальності.

Таким чином, як відзначає О. Олійник, культурний простір – «це складний динамічний багатофункціональний часово-просторовий континуум, основною структурною і системотвірним складником якого є діяльність людини на матеріальному, фізичному та духовному рівнях» [22, с. 171].

Отже, розділяємо думку тих дослідників, які вбачають відмінності у концептах простору культури і культурного простору, передусім у ціннісному вимірі, що однак взаємодоповнюють один одного. Культурний простір охоплює ширший контекст, що включає в себе різноманітність культурних систем, традицій, ментальності та ідентичностей, які існують в межах конкретного територіального простору або спільноти. Він створюється через інтеграцію та взаємопроникнення різних культурних реалій, які формуються внаслідок взаємодії людей, їхнього спілкування, обміну ідеями та формують цінності, що набувають статусу «вічних», термінальних, загальнолюдських. Натомість, простір культури вміщує значуще з-поміж ідеалів, поглядів на мораль, релігію, традиції, аспірації, які визначаються культурними цінностями та переконаннями індивіда. Тож, культурний простір є контекстуальним середовищем, у якому формуються та розвиваються різні культурні аспекти, у той час як простір культури визначається системою цінностей, які притаманні конкретній культурній спільноті чи індивідууму.

Культурний простір може використовуватися для опису як фізичного, так і метафоричного простору, де культурні процеси відбуваються та розвиваються. З-поміж них розрізняють ряд культурних форм – різноманітні культурні утворення, які відображаються у способах мислення, віруваннях, цінностях, нормах, звичаях, традиціях та виробничих суспільних практиках. Науковці, зокрема Е. Дюркгейм, А. Кармін, Дж.Р. Серл, інтерпретують *культурні форми* як головні структурні одиниці культурного простору, що взаємодіють між собою та утворюють його структуру [27; 36].

Культурні форми демонструють величезну різноманітність та розлогість. При розгляді культурного простору на рівні всього людства можна виокремити кілька відносно автономних галузей, таких як національні культури, регіональні культури та цивілізації. Їх слід вважати провідними типами культурних форм. У межах цих великих галузей історично формуються різноманітні культурні вияви меншого рівня, що посідають окремі підсектори їхнього простору. До них належать наступні:

1. *Фізичний культурний простір*, під яким мається на увазі конкретні місця фізичного середовища, що мають культурне значення або де активно відбувається культурна діяльність.

2. *Символічний культурний простір*, який охоплює ідеї, символи, мову, звичаї та інші нематеріальні аспекти культури, що сприяють формуванню колективної ідентичності та спільноти. Символічний

простір культури дозволяє людям спілкуватися та ділитися досвідом на рівні ідей та значень.

3. *Культурний ландшафт* як комбінація фізичних та символічних аспектів, що формують унікальне культурне середовище певної географічної або соціальної області. Культурний ландшафт – це архітектура, міське планування, публічні простори, а також норми, традиції та способи життя, що характеризують цей регіон.

4. *Цифровий культурний простір*, що формується в соціальних медіа та цифрових середовищах. Функціонуючі сьогодні соціальні мережі, блоги, онлайн-форуми, віртуальні виставки та музеї є прикладами того, як цифрові технології розширюють межі культурного простору.

5. *Гібридний культурний простір* як такий, що поєднує фізичний та цифровий аспекти і дозволяє суб'єктам занурюватись у повністю синтезовані культурні середовища. Гібридні культурні простори відкривають нові можливості для творчості, навчання та культурної взаємодії, перетинаючи границі між реальним та віртуальним.

6. *Соціокультурний простір*, який акцентує на соціальних аспектах культурного життя, включаючи взаємодії між різними соціальними групами, класами та спільнотами. Концепція соціокультурного простору звертає увагу на те, як культурні ідентичності формуються та реалізуються в соціальному контексті, і як ці ідентичності можуть сприяти інтеграції чи, навпаки, соціальному роз'єднанню.

7. *Транскультурний простір*, що характеризується перехрещенням та взаємопроникненням різних культур, що призводить до створення нових культурних форм та ідентичностей. Транскультурний простір може бути місцем зустрічі, обміну ідентичностями та взаємного збагачення культур.

8. *Освітній культурний простір* як динамічна цілісність або структура, що розвивається, а елементи якої використовуються суб'єктами соціокультурного процесу задля трансляції й освоєння актуального комплексу цінностей і смислів [23, с. 69]. Ця частина культурного простору має своє самостійне значення, незважаючи на те, що саме через освіту й відбувається трансляція культурних надбань.

9. *Простір професійної культури*, що відображає сукупність цінностей, норм, звичаїв та практик, які характеризують діяльність та спілкування в конкретній професійній галузі або середині. Він включає в себе такі елементи, як професійні стандарти, етичні норми,

специфічні методи роботи та способи взаємодії між представниками даної професії.

10. *Арт-культурний простір* як своєрідна й унікальна сфера, де мистецтво, культура та творчість переплітаються для створення та вираження естетичного, емоційного та інтелектуального досвіду. Він включає в себе багатоманітні форми мистецтва, такі як музика, література, живопис, скульптура, театр, кіно, танець, архітектура та багато інших і репрезентує різноманітні культурні установи, зокрема музеї, галереї, театри, концертні зали, кінотеатри, літературні клуби та фестивалі мистецтв.

У межах кожної із зазначених форм культурного простору можуть бути виокремлені більш дрібні утворення, але в будь-якому разі, вони забезпечують значущі можливості задля формування та збереження культурної ідентичності, розвитку творчого мислення, емоційного самовираження та організації соціальної взаємодії, сприяючи розширенню світогляду та підвищенню культурної освіченості суспільства. Це, зокрема такі функціональні характеристики (див. рис. 2):

- *Культурний простір як поле можливостей*. З цієї точки зору культурне середовище можна розглядати як місце для індивідуального та колективного самовираження, самоствердження, самопрезентації, творчості, навчання та соціальних змін. Це простір, де культурні ідеї та практики можуть бути досліджені, реінтерпретовані, та трансформовані, відкриваючи нові шляхи для розвитку та взаєморозуміння.

- *Екологічність культурного буття*. Принагідно слід відзначити, що культурний простір є екосистемою, де різні культурні форми, практики та групи взаємодіють між собою, впливаючи одна на одну та на навколишнє середовище. Культурна екологія включає в себе ідею про те, що збереження культурного різноманіття є важливим для здоров'я та стійкості суспільства загалом.

- *Місце взаємодії культурних і соціальних динамік*, де соціальні зміни впливають на культурні вирази, а культурні інновації можуть спонукати до соціальних трансформацій. Через цей взаємозв'язок, простір культури відіграє ключову роль у формуванні суспільних цінностей, норм та практик.

- *Джерело етичних та соціальних норм*. У культурному просторі забезпечується доступ до культурних ресурсів, упроваджуються принципи рівності та інклюзивності. Це вможливорює доступність культурних надбань для всіх прошарків суспільства, підтримку

міноритарних культур, створює потенціал для рівноправного доступу до культурної освіти та участі в культурному житті.

– *Культурний простір як місце для діалогу та взаєморозуміння* між різними культурними, етнічними та соціальними групами, сприяючи взаєморозумінню, толерантності та миру. Він надає платформу для обговорення важливих питань, спільного вирішення проблем та пошуку шляхів до гармонійного співіснування різноманітних культур у глобалізованому світі.

Принагідно слід акцентувати на тому, що кожен елемент культури існує відносно самостійно і є таким собі власним простором культури. Тож, культурний простір можна визначити як простір безлічі просторів (рис. 2).

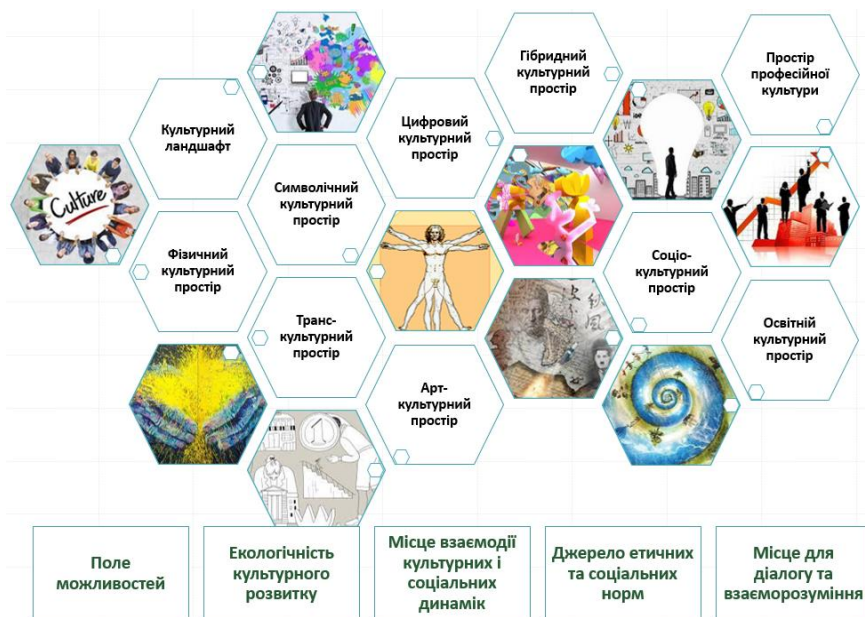

Рис. 2. Функціональні та змістові характеристики культурного простору

Отже, проаналізувавши кілька різних підходів до структури культурного простору й простору культури, можна помітити, що, незважаючи на наявність поліфонії думок, підходи до структурування культурного простору має загальні тенденції. Розглянемо їх приналежно до простору професійної культури фахівця.

Модель простору професійної культури сучасного фахівця

Професійна культура є тим феноменом, який вивчається всебічно та багатоманітно як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Вона розуміється як досконале володіння професією, а точніше, специфічними методами та прийомами для вирішення професійних завдань, що базуються на розвиненій духовній культурі індивіда (С. Гончаренко, В. Гриньова, В. Лісовий, Н. Ничкало, С. Радул, Г. Улунова та ін.).

Спираючись на культурологічні традиції, професійну культуру визначають через перелік знань, вмінь, навичок, спеціальних здібностей та професійних цінностей, що реалізуються в різноманітних видах професійної діяльності (А. Губа [8]). Професійна культура є, в цьому розуміння, інтегрованим соціально значущим досвідом, який набувається та переосмислюється протягом процесу особистісного та культурного розвитку майбутніх спеціалістів (Л. Зеліско [13]). Із цих позицій, професійна культура сьогодні є ключовим орієнтиром у оцінюванні якості вищої освіти, який виходить за межі професійної компетентності. Для фахівця сучасного постіндустріального суспільства важливим є не тільки оволодіння професійними знаннями і вміннями, а й психологічними аспектами творчої професійної діяльності, такими як мисленнєві стратегії, особистісні знання, які передаються через професійне спілкування, інтуїцію, а також професійно значущі компоненти мотивації й самосвідомості. Все це, як зауважує Г. Балл, формує духовність професіонала, яка орієнтована на гуманістичні цінності й почуття. Саме це важливе уточнення й забезпечує становлення не функціонала, а справжнього професіонала й активного учасника суспільних трансформацій [3].

Розділяючи позицію А. Моля [34] щодо потоків інформації як системнотвірних елементів, що об'єднують культурний простір і відображають спосіб життя конкретного суспільства, можна виокремити кілька шарів культури. Тож, простір професійної культури можна уявити як багаторівневу структуру, де кожен щабель впливає на формування та вираження індивідом культурних цінностей, норм, практик і власної ідентичності в тому чи тому ступені, а саме:

- *Мікрорівень або рівень індивідуальної професійної культури*, основу якої становить індивідуальний досвід, особистісні цінності, знання та переконання, що й формують унікальний культурний простір кожної особи.

- *Мезорівень або рівень групової (організаційної) професійної*

культури, що охоплює культурні прояви в малій групі, професійній спільноті або організації. Тут культура формується через спільні дії, комунікацію та співпрацю, а також через привласнення спільних норм, цінностей та цілей.

– *Макрорівень* (національна професійна культура), що має на увазі ширші соціокультурні практики, зокрема національні традиції, мова, історичний та релігійний контекст професійної діяльності, а також глобальні культурні потоки та взаємодії. На цьому рівні культурний простір формується в контексті міжкультурної комунікації та глобалізації.

– *Транскультурний рівень* або рівень, де професійні культури перетинаються та проникають одна в одну за межами національних та етнічних груп. Транскультурний простір виражається через спільні глобальні цінності, практики та форми професійного спілкування, що сприяють формуванню глобальної професійної ідентичності.

Наведене вище може бути ілюстроване у вигляді дерева, коріння якого символізуватиме основу простору культури – індивідуальні цінності та переконання суб'єкта. Стовбур дерева представлятиме професійну та групову культуру, відображаючи зв'язок між особистістю та спільнотою. Гілки й листя символізуватимуть розгалуження на макрорівень – національну професійну культуру, демонструючи різноманітність та взаємозалежність культурних форм. Нарешті, плоди на дереві представлятимуть транскультурні аспекти, підкреслюючи нові форми, що виникають в результаті культурної взаємодії. Цей алегоричний погляд, представлений до речі штучним інтелектом, в символічній формі підкреслює горизонтальні та вертикальні рухи, що існують між рівнями та всередині рівнів професійної культури. Як коріння забезпечує транспорт поживних речовин до гілок і листя, так і листя зумовлюють життєво важливі процеси існування дерева (див. рис. 3).

Перейдемо до моделювання змісту професійної культури фахівця, тобто індивідуальної професійної культури. У першоджерелах трапляється чимало підходів, але ми наведемо найбільш показові з них. На думку В. Буряка, структуру професійної культури доцільно розглядати за блочним принципом, розділяючи її на когнітивний, поведінковий та інституціональний блоки. Когнітивний блок охоплює професійні знання, погляди та ідеї, які відображають синтез актуальної культури та культури накопиченої, або культури пам'яті. Поведінковий блок охоплює норми, цінності, звичаї та традиції, що відображають соціально-історичний характер професійної культури.

Норми професійної культури часто зафіксовані у письмовій формі й визначають підготовку та діяльність фахівця. Інституціональний блок показує, як професійна культура реалізується через різноманітні соціальні інститути й виробничі установи [6].

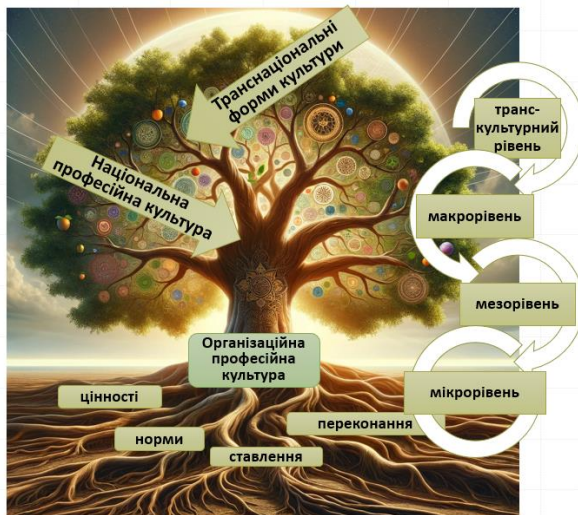

Рис. 3. Простір професійної культури (ідея запропонована ChatGPT)

За В. Гриньовою, професійна культура педагога складається зі структурних та функціональних компонентів. Структурні компоненти включають педагогічні цінності, такі як цінності-цілі, цінності-мотиви, цінності-знання, технологічні цінності, цінності-властивості й цінності-ставлення, які існують у діалектичній єдності. На думку науковця, вони складають певні осі координат просторової моделі професійної культури, що спрямовують та коригують діяльність педагога у соціальному, духовному, професійному та особистісному просторах, визначаючи його перфекціонізм – намагання виконувати свою діяльність із найкращими показниками. Функціональні компоненти забезпечують реалізацію цієї культури через її провідні соціальні функції. Це дозволяє педагогічній культурі бути активним агентом змін у професійній діяльності, інтегрувати особистісний та професійний розвиток педагогів [7].

У своїх попередніх дослідженнях нами було визначено, що професійна культура педагога – «це міра й спосіб творчої

самореалізації його особистості в різноманітних видах педагогічної діяльності, спрямованої на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій» [17, с. 175]. Детальний розгляд змісту професійної культури взагалі та майбутнього вчителя природничих дисциплін зокрема, вможливив висновок про те, що професійна культура асимілює та гармонійно інтегрує у єдиному контексті численні культурні форми й варіативність поведінкових стратегій індивіда. При цьому відбувається не формування аморфної маси різних елементів, а створюється динамічна та відкрита система, що постійно розвивається. У цьому процесі, всі компоненти, підкоряючись законам розвитку живих систем, вступають у взаємодію на більш глибоких рівнях, надаючи культурі інноваційних якостей.

Нами було розроблено структуру професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя природничих дисциплін як об'єднання в єдиному просторі культурних форм, що диференціюють норми й способи професійної діяльності за її видами. Професійно-педагогічну культуру не вважаємо «мозаїчним» утворенням. Насправді, більші культурні форми наповнюються дрібнішими. Вони не ізольовані одна від одної, а взаємодіють між собою. Вони можуть перетинатися, поєднуватись, можуть бути складовими частинами інших, проте будь-яка культурна форма (естетична, розумова, правова, інформаційна, діалогічна і т. д. культура) має свої відмінності, свою специфіку, що виокремлює її в просторі професійної культури майбутнього вчителя природничих дисциплін. Її фундамент створює світоглядна культура, що надає початок загальній культурі особистості, ядром якої є культура моральна [17, с. 208] (див. рис. 4).

У контексті нашого дослідження викликає інтерес просторова модель культури, розроблена А. Кармінім. Науковець під простором культури вбачає вмістилище, створене безліччю феноменів культури, що переплітаються і взаємодіють один з одним і водночас можуть бути розподілені за певними трьома вимірами. Ця концепція також спирається на тлумачення інформаційних потоків, які забезпечують єдність простору культури. За аналогією з трьома типами сенсів, які містяться в інформації, – знання, цінності, норми, А. Кармін виокремлює три виміри простору культури – когнітивний, ціннісний та регулятивний. Розташовані в цьому тривимірному просторі культурні феномени групуються в комплекси та системи – ті чи ті види культури (рис. 5). Осьовими культурними формами в моделі А. Карміна є духовна, соціальна й технологічна культури.

Спираючись на ці ідеї, а також на наші попередні напрацювання, спробуємо змодельовати простір професійної культури фахівця в загальному вигляді, виокремлюючи три такі виміри, як-от:

– *діяльнісний вимір*, який віддзеркалює структуру та нормативні вимоги до професійної діяльності. У цьому вимірі професійна культура є фондом знань та практик, які визначають норми професії. Вона охоплює не тільки функціональні аспекти професійної діяльності, але й її етичні норми та стандарти;

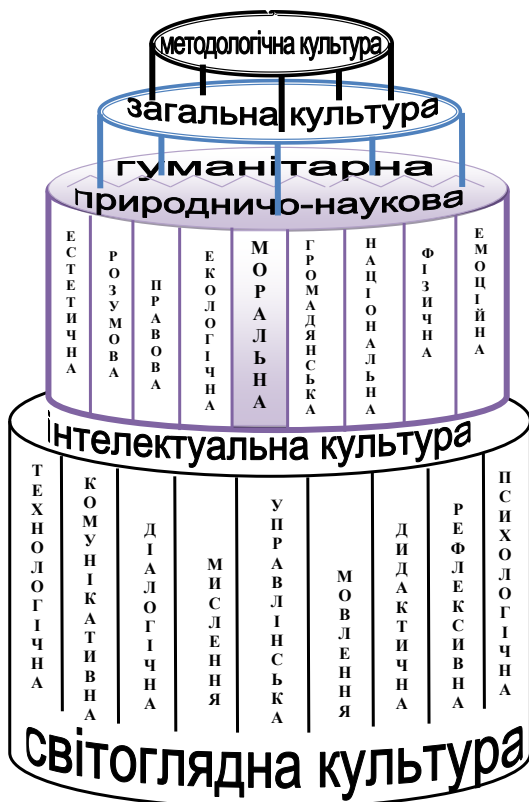

Рис. 4. Модель професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя природничих дисциплін (за матеріалами [17])

– *ціннісний вимір* орієнтується на сукупність професійних цінностей, тобто вбачає в культурі світ цінностей, що є основою для формування в фахівця професійних цінностей-цілей, цінностей-засобів, цінностей-знань, цінностей-ставлень та цінностей-якостей.

Цінності, своєю чергою, можуть бути розділені на різні ієрархічні рівні, від суспільно-професійних, професійно-групових до індивідуально-особистісних, що розрізняються за ступенем їх впливу на професійну поведінку та ідентичність фахівця;

- *технологічний вимір* відображає організаційний аспект професійної діяльності, визначений підхід фахівця до вибору необхідних засобів та способів дій, планування та виконання певної послідовності операцій. Сьогодні це передбачає освоєння фахівцем сучасних технічних інструментів, готовність до прийняття інновацій та адаптації до змінюваних технологічних умов.

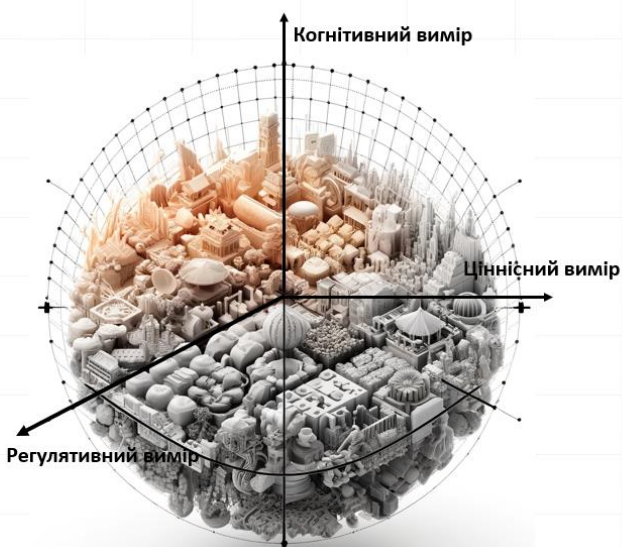

Рис. 5. Тривимірний простір культури за А. Кармінім (виконано ChatGPT)

У цьому тривимірному просторі культурні явища формуються в системні структури, створюючи мікросистеми, які відображають культурні форми професійної діяльності. Сутнісне ціннісне ядро простору професійної культури складено з парадигмальних форм культури. Під парадигмальними формами загалом розуміють структури, характерні для певного історичного періоду і регіонального розвитку, які визначають національний зміст у культурі і забезпечують її унікальність (Г. Батичко [4, с. 381]. Тож, *ядром професійної культури фахівця є загальна культура*. Наочне бачення архітектоніки простору професійної культури представлено на рис. 6.

На рис. 6 представлено смислову конструкцію, що наочно втілює ідею органічного поєднання типологічного та динамічного аспектів культури і слугує її своєрідним каркасом (Г. Батичко [4, с. 380]).

Осьовими формами професійної культури, що продукують зміст простору професійної культури, можна вважати:

Діяльнісний вимір → культура праці, культура професійної діяльності.

Ціннісний вимір → духовна культура особистості.

Технологічний рівень → технологічна культура фахівця.

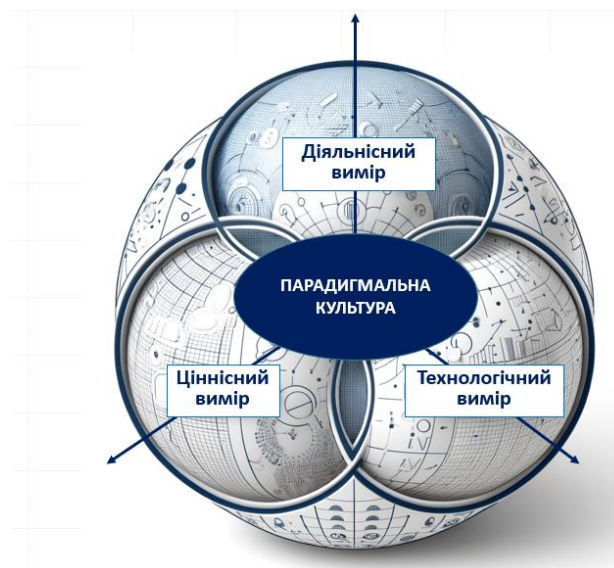

Рис. 6. Архітектура простору професійної культури
(виконано ChatGPT)

Розкриємо їх зміст більш детально.

Культура праці визначає норми та взаємодії, які формують поведінку та ставлення до праці в організації. Вона зумовлює вибір тих підходів до виконання професійних завдань, які суголосні професійній етиці та водночас забезпечують дотримання стандартів продуктивності. Культура праці в сучасному глобалізованому світі також охоплює практики, що сприяють підтримці високої мотивації, безпеки, здоров'я та добробуту на робочому місці.

Духовна культура в професійному контексті відображає сукупність цінностей, переконань, ідеалів та етичних норм, які

формують моральний та інтелектуальний розвиток особистості в межах її професійної діяльності. Цей аспект культури включає такі елементи, як: етичні стандарти та цінності, що визначають правила поведінки та взаємодії в професійному середовищі; критичне мислення та здатність до рефлексії, що дозволяє фахівцям приймати обдумані та виважені рішення з точки зору гуманістичних цінностей нашої цивілізації; той чи той рівень професійної ідентичності та самосвідомості, які сприяють вираженню індивідуальності та самовизначенню у своїй роботі. Духовна культура має на увазі чесність, інтегритет, справедливість, повагу до колег і клієнтів, а також відповідальність за власні дії та їхні наслідки. Вона підкреслює важливість відкритості, прозорості та виконання професійних обов'язків за високими моральними стандартами [18].

Технологічна культура інтегрує ставлення та підходи до використання технологій у професійній діяльності. Вона охоплює не тільки технічне використання інструментів, а й більш широкий процесуальний аспект, який забезпечує інтеграцію технологій у всі аспекти професійної діяльності, від виробництва до управління та комунікацій. Технологічна культура сприяє адаптації фахівця до новітніх технологічних трендів та здатність швидко освоювати нові технічні рішення, що надають йому певні конкурентні переваги. Вона також створює та підтримує інноваційну атмосферу, що спонукає до пошуку нових технологічних рішень та оптимізації існуючих процесів.

Пересвідчуємось, що ці три осьові культури, угруповуючись навколо парадигмальної культури як її ядра, взаємодіють та доповнюють одна одну, формуючи єдиний гармонійний простір професійної культури, який сприяє як особистісному розвитку фахівців, так і технологічному прогресу організації й суспільства загалом.

Продовжуючи ідею щодо розмаїття культурних форм, а також погоджуючись із С. Радулом і В. Кравцовим [24, с. 70] щодо наявності в структурі професійної культури кілька системних утворень, розкриємо ті відносно самостійні культурні форми, що відповідають трьом осьовим формам професійної культури (табл. 1). Відзначимо, що серед розмаїття культурних форм, виокремлюємо професійно значущі види особистісної культури фахівця.

Це розділення простору професійної культури дозволяє детальніше оцінювати та формувати найбільш значущі культурні аспекти, надаючи кожному елементу специфічної ваги та значущості.

Структура професійної культури

Культура праці	Духовна культура	Технологічна культура
<ul style="list-style-type: none"> – культура розумової праці; – культура фізичної праці; – культура співпраці; – культура навчально-професійної діяльності; – культура якості праці; – культура безпеки праці 	<ul style="list-style-type: none"> – світоглядна культура; – моральна культура; – етична культура; – естетична культура; – національна культура; – громадянська культура; – гуманітарна культура 	<ul style="list-style-type: none"> – організаційна культура; – методологічна культура; – культура лідерства; – цифрова культура; – інформаційна культура; – технічна культура

Становлення фахівця в просторі професійної культури

Проблема становлення фахівця є найбільш актуальною й широко обговорюваною в сучасних наукових і соціально-політичних колах. Це пояснюється тим, що професійна компетентність, на якій акцентують сучасні освітньо-професійні програми, не може охопити весь спектр вимог, які висуваються суспільством до фахівця-професіонала, до його культурного рівня. Очевидно, що професійна культура забезпечує підвищення рівня виконання роботи до загальноприйнятих стандартів, а наявність професійної культури є важливим індикатором соціальної зрілості індивіда, його готовності ефективно реалізувати свої здібності в певній сфері суспільної практики. Тож, спробуємо об'єднати існуючі напрацювання професійного становлення особистості в просторі професійної культури в певні методологічні підходи, серед яких як провідний визначимо середовищний підхід. Під ним розуміємо стратегію, засновану на управлінні процесом розвитку особистості через створення певного середовища [31], у нашому випадку – культурне середовище закладу освіти.

Первинною й системотвірною в такому середовищі професійної підготовки фахівця є *навчально-професійна діяльність*, яка зосереджується на процесах та діях, що поєднують освітні та професійні аспекти, спрямовані на розвиток кваліфікації та професійних навичок. Це розгортання навчання в часі та просторі, інтегрований процес, який забезпечує підготовку індивіда до виконання професійних обов'язків з високим рівнем компетентності та ефективності. Навчально-професійна діяльність ґрунтується на трансляції професійних норм через предметний і соціальний

контексти під час теоретичного й практичного навчання, виробничої практики й стажування, науково-дослідницької діяльності за фахом. А. Вербицьким установлено розвиток навчально-професійної діяльності:

навчальна діяльність академічного типу → квазі-професійна діяльність → навчально-професійна діяльність.

У цьому процесі підтримується безперервний розвиток професіоналів, готових до викликів сучасного робочого середовища, та сприяння їхньому професійному зростанню і кар'єрному просуванню. У такій діяльності широко застосовуються навчальні кейси, міждисциплінарні проєкти, ділові й рольові ігри, інтерактивні технології, технології віртуальної і доповненої реальності, інформаційно-когнітивні та СМАРТ-технології [2; 23].

Відзначимо, що в передовому педагогічному досвіді трапляється чимало моделей зі створення умов, уведення факторів формування професійної культури майбутнього фахівця. У культурному просторі закладу освіти можна виокремити наступні напрями діяльності:

- цілеспрямоване формування професійної культури студентів та її складників через спеціально створену систему навчальних завдань і авторські курси;

- моделювання процесу професійної адаптації студентів, що охоплює систему аудиторної та позааудиторної самостійної навчальної діяльності;

- запровадження менторства, соціального партнерства й взаємодії з професійними спільнотами задля забезпечення трансляції професійної культури й розвитку професійної ідентичності майбутні фахівців;

- формування технологічної готовності та професійної адаптованості через конкурси професійної майстерності й діяльність у професійних спільнотах;

- організація крос-культурної взаємодії у професійному просторі через участь у академічній мобільності, гостьові лекції, екскурсії та міждисциплінарні дослідження;

- розвиток психологічних аспектів професійної культури фахівця задля забезпечення стійкості та добробуту в професійних середовищах [23].

Водночас, з розширенням меж простору професійної культури, з'являються нові інноваційні напрями професійного становлення фахівця. З-поміж них:

- *інтеграція формальної та неформальної освіти* в освітніх

програм, що комбінують традиційні академічні курси з проєктною роботою, стажуваннями, та майстер-класами від професіоналів галузі;

- запровадження можливостей *інформальної освіти*, що передбачає не лише самоосвіту й саморозвиток фахівця через онлайн-курси, вебінари, і освітні блоги, а й розроблення системи узгоджених дій між Відкритими Університетами і MOOC з одного боку, та закладом освіти – з іншого. Такий підхід сприяє формуванню навичок самоосвіти, які є критично важливими для сучасних фахівців у швидко змінюваних умовах, а також розвитку гнучкості, адаптивності, цифрової та міжкультурної компетентності, що на майбутньому робочому місці стануть запорукою їх професійного успіху;

- *імплементація дуальних освітніх програм*, що передбачають чергування навчальних сесій у закладі освіти з періодами роботи в компаніях. Такий підхід забезпечує глибоке занурення у професійне середовище і дозволяє студентам розвивати професійні компетенції в реальних умовах роботи;

- *уведення системи мікро-сертифікації* для визнання окремих навичок та знань, отриманих через неформальні та інформальні канали освіти. Це може сприяти більшій гнучкості в освітньому процесі та кращій адаптації до індивідуальних освітніх потреб;

- *інтеграція новітніх технологій*, як-от штучний інтелект та віртуальна реальність (віртуальні лабораторії, екскурсії, симулятивне навчання [32]), для створення інтерактивного та інноваційного навчального досвіду. Це може забезпечити більш ефективне навчання та розвиток навичок, необхідних в сучасному професійному просторі.

Сучасний простір професійної культури характеризується наявністю нових форм, що забезпечують становлення фахівця і професіонала. Вони створюють середовище, яке сприяє розвитку нових бізнесів, підтримці стартапів та інноваційних проєктів, забезпечуючи ресурси, менторство та доступ до мережевих зв'язків. Серед них найбільш ефективними визначені:

Технопарки – великомасштабні комплекси, які об'єднують високотехнологічні компанії, науково-дослідні інститути, університети та інші організації в єдиному географічному просторі. Це забезпечує співпрацю між індустрією та академічними колами, комерціалізацію досліджень та розвиток нових технологій. Технопарки можуть надавати закладам освіти та підприємствам інфраструктуру, офісні

простори та доступ до інвестицій.

Наукові парки за суттю подібні до технопарків, але зосереджені на наукових дослідженнях та розвитку. Наукові парки часто перебувають поряд або безпосередньо в університетах, щоб сприяти співпраці між академічними дослідниками та індустріальними компаніями.

Бізнес-інкубатори допомагають на ранніх стадіях розвитку бізнесу, забезпечуючи підтримку стартапам через менторство, навчання та доступ до необхідних ресурсів. Вони зосереджені на зниженні ризиків, пов'язаних з запуском нових підприємств, та допомагають у розв'язанні практичних завдань: від розробки бізнес-плану до залучення початкового фінансування. Сьогодні поряд із традиційними все більше з'являються віртуальні інкубатори, платформи, які забезпечують підтримку стартапам та підприємцям у цифровому форматі, пропонуючи віддалені послуги наставництва, доступ до мереж та ресурсів онлайн.

Хаби (або інноваційні хаби) – це по суті культурні центри, де підприємці, креативні професіонали, програмісти, дизайнери та інші фахівці можуть зустрітися для співпраці та обміну ідеями. Хаби часто пропонують спільні робочі простори, організують мережеві заходи, семінари та конференції, що дозволяє учасникам розвивати інноваційні проєкти і знаходити нові ринкові можливості.

Творчі хаби – простори, які забезпечують ресурси для художників, дизайнерів, та інших креативних професій. Вони часто включають студії, виставкові зали та обладнання, що дозволяє розвивати креативні проєкти.

Коворкінги – спільні робочі простори, які об'єднують фрілансерів, невеликі стартапи, та віддалених працівників різних компаній. Коворкінги сприяють співпраці, мережевому зв'язку та обміну ідеями між професіоналами різних сфер [21].

Акселератори – програми, які пропонують інтенсивне наставництво, ресурси та підтримку для швидкого розвитку стартапів. Акселератори часто зосереджені на конкретних галузях, таких як технології, медицина, або сталий розвиток.

Інноваційні кластери – географічно зосереджені групи компаній, освітніх установ та дослідницьких центрів, які співпрацюють у певній галузі. Ці кластери сприяють економічному розвитку та інноваціям у певному регіоні, або створюються для вирішення нагальних проблем, як наприклад під час пандемії COVID-19.

Мейкерспейси (maker spaces) – місця, де всі охочі мають доступ

до інструментів та обладнання для виготовлення різних предметів, від електроніки до меблів. Мейкерспейси часто слугують освітніми центрами, де можна навчитися новим навичкам та реалізувати власні проекти.

Консорціуми – це об'єднання кількох організацій, які співпрацюють для досягнення спільних цілей. Часто це університети, наукові інститути, корпорації, та інші інституції, які інтегрують свої ресурси, знання та технології для розв'язання складних проблем, що виходять за межі можливостей однієї організації. Консорціуми часто працюють у таких сферах як наука, технології, медицина, освіта та екологія. До переваг консорціумів належать: поділ ризиків і ресурсів, сприяння інноваціям шляхом об'єднання різноманітних знань та перспектив може сприяти генерації нових ідей та інноваційних рішень, що важко досягти одній організації; доступ до нових технологій та експертизи; поліпшення стандартів та практик; розширення професійних мереж.

Інтеграція реального й віртуального культурного простору зумовила появу нових форм професійної культури. Перелічимо найбільш відомі з них:

Тренінгові центри на базі технологій віртуальної (VR) і доповненої реальності (AR), що дозволяють сформувати в майбутніх фахівців імерсивний навчальний досвід, вчитися та тренуватися в контрольованому, але реалістичному середовищі. Використання VR та AR може і вже революціонізує тренінги у багатьох галузях, включаючи медицину, інженерію та авіацію [32].

Фонди інновацій та наукових досліджень забезпечують фінансування і підтримку інноваційних проєктів та досліджень, а також підготовку та перепідготовку фахівців для актуальних професійних середовищ. Ці фонди можуть виступати як каталізатори для новаторства, надаючи ресурси для розробки проривних технологій та рішень.

Екосистеми стартапів підтримують стартапи на всіх етапах їх розвитку, від ідеї до комерціалізації. Такі екосистеми можуть включати інкубатори, акселератори, венчурні фонди, а також консультаційні та юридичні служби.

Платформи для сумісної роботи й професійні об'єднання на базі соціальних мереж дозволяють професіоналам спільно працювати над проєктами в реальному часі, незалежно від їх географічного розташування. Це сприяє створенню робочих груп з найкращими фахівцями з усього світу.

Ці ініціативи можуть допомогти створити більш динамічні та інтерактивні середовища для професійного зростання та розвитку, а також забезпечити необхідні ресурси та підтримку професійного становлення фахівця.

Висновки. Проведений аналіз дозволив встановити змістові відмінності між розумінням простору культури та культурного простору та визначити провідні просторові моделі їх інтерпретації. Сформульоване бачення простору професійної культури, що розгортається в трьох напрямках і характеризується діяльнісним, ціннісним і технологічними вимірами та змістовим ядром. Ядром простору професійної культури, його змістовим центром є парадигмальна культура – загальна культура особистості фахівця, а відповідними осьовими культурами – культура праці або культура професійної діяльності, духовна культура особистості й технологічна культура фахівця. Ці три осьові культури, угруповуючись навколо парадигмальної культури як її ядра, взаємодіють та доповнюють одна одну, формуючи єдиний гармонійний простір професійної культури, який сприяє як особистісному розвитку фахівців, так і технологічному прогресу організації й суспільства загалом. Зі свого боку, осьові культури є інтеграцією більш дрібних, але значущих культурних форм, що віддзеркалюють специфіку професійної діяльності фахівця.

Простір професійної культури нині переживає еволюцію, зумовлену глобалізацією, віртуалізацією й новими парадигмами професійної діяльності. Ці та інші тенденції стимулюють пошук інноваційних та ефективних підходів у підготовці та розвитку кваліфікованих спеціалістів. Особлива увага в цьому контексті приділяється новітнім культурним об'єктам, зокрема, технопаркам, консорціумам, бізнес-інкубаторам, хабам, коворкінгу тощо, які сприяють не тільки професійному зростанню, а й формуванню сучасного типу фахівця, готового відповідати викликам нової епохи. Ці елементи стають невід'ємною частиною професійної культури, оскільки вони не тільки надають практичні інструменти для роботи, але й формують соціальне середовище, в якому відбувається обмін ідеями та досвідом.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В., Джура О., Богданова Н. Культура життєтворчості особистості і освіта. Київ: «МП Леся», 2017. 228 с.
2. Атрощенко Т., Яцура М. Наукові проєкції феномену «професійна культура». *Молодь і ринок*. 2022. № 7–8 (205-206). С. 72–76.

3. Бал Г.О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи* : зб. наук. праць. Київ: 2003. С. 51–61.
4. Батичко Г.І. Архітектоніка європейського культурного простору. *Матеріали XII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДГУ: Зб. наук. праць / За загал. редакцією К.В. Балабанова*. Маріуполь: МДГУ, 2010. С. 380–383.
5. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ: Вид-во Соломії Павличко «основи», 2004. 230 с.
6. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. Київ: Деміур, 2005. 232 с.
7. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект): монографія. Харків: Основа, 1999. 300 с.
8. Губа А.В. Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец.: 13.00.04 / Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2010. 44 с.
9. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київ: Знання України, 2013. 600 с.
10. Добровольська В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні. Київ: НАКККІМ, 2020. 352 с.
11. Доманська О. Концептуальне осмислення поняття «національний культурний простір». *Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць*. 2014. Вип. 706–707. С. 115–117.
12. Закон України. Про культуру. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
13. Зеліско Л. Культура як складова професійної підготовки вчителя *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 4. С. 51–62.
14. Кравченко О.В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31 С. 4–11.
15. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: Вад. ПАРАПАН, 2003. 239 с.
16. Крымский С.Б., Парахонский Б.А., Мейзерский В.М. Эпистемология культуры. Введение в обобщенную теорию познания. Київ: Наукова думка, 1993. 250 с.
17. Лаврентьева О.О. Развитие методологической культуры будущего учителя природничих дисциплин в процессе профессиональной подготовки: теоретико-методический аспект: монография. Київ: КНТ, 2014. 456 с.
18. Лісовий В. «КУЛЬТУРА» ТА «ЦИВІЛІЗАЦІЯ» (концептуально-семантичний аналіз). *Філософська і соціологічна думка*. 1993. № 1. С. 19–44.
19. Лотман Ю. М. Избранные статьи: в 3 т. Таллинн: Александра, 1992. 478 с.
20. Мельниченко О.В. Культурология: посібник. Київ: Комп'ютерпрес,

2008. 280 с.

21. Наход С.А. Освітній коворкінг як нова форма організації e-learning студентів закладів вищої освіти. *Моделювання компетентнісної професійної освіти в контексті євроінтеграції: монографія [Електронне видання]* / кол. авт; за заг. ред. проф. Н.П. Волкової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. С. 247–260.

22. Олійник О.М. Культурний простір, комунікація, місто: співвідношення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2019. № 20. С. 169–177. doi: 10.31866/2410-1915.20.2019.172430.

23. Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток : колективна монографія / кол. авт. ; відп. ред. Г.Є. Улунова. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 300 с.

24. Радул В.В., Кравцов В.О. Методологічні основи професійного становлення особистості вчителя: навч. посіб. Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2011. 264 с.

25. Шершньова, О.В. Формування нової моделі культурного простору (на прикладі громад Рівненщини): монографія / Український культурний фонд. Острог: ФОП-видавець Свиначук Р.В., 2019. 344 с.

26. Andriolo K.R. Kulturkreislehre and the Austrian Mind. *New Series*. Vol. 14, No. 1 (Mar., 1979), pp. 133-144. doi: 10.2307/2801646.

27. Durkheim E. *Pragmatism and sociology*. London: Cambridge University Press, 1983. 186 p.

28. Heidegger M. Sein und Zeit. *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*. Band. VIII. Halle: Max Niemeyera, 1927. 438 p.

29. Hordern J. Productive systems of professional formation. *International handbook of research in professional and practice-based learning* / ed. S. Billett, C. Harteis, H. Gruber, Dordrecht: Springer, 2014. P. 29–50. doi: 10.1007/978-94-017-8902-8_7.

30. Kokot W. Culture and Space – anthropological approaches. Swiss Graduate Programme in Ethnology/Anthropology: “Key Concepts in Social Anthropology”; Module Workshop “Space”, Basel, October 2006. URL: https://www.ethnologie.uni-hamburg.de/pdfs/ethnoscripts-pdf/es_9_1_artikel1.pdf (accessed date: 15/09/2023).

31. Lavrentieva O., Horbatiuk R., Skripnik L., Kuchma O., Penia V., Pahuta M. Theoretical and methodological bases of designing the educational institution information and consulting environment. *Journal of Physics: Conference Series*. 2021. Vol. 1840. AN. 012060. doi: 10.1088/1742-6596/1840/1/012060.

32. Lavrentieva O.O., Arkhypov I.O., Kuchma O.I., Uchitel A.D. Use of simulators together with virtual and augmented reality in the system of welders' vocational training: past, present, and future. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Augmented Reality in Education* (Kryvyi Rih, Ukraine, March 22, 2019). Vol-2547. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2547/> (accessed date: 15/09/2023).

33. Matsumoto D., Juang L. *Culture and Psychology*. Publisher: Cengage Learning, 2016. 544 с.

34. Moles A. *Sociodynamique de la culture*. Hague: De Gruyter Mouton, 2019. 342 p. doi: 10.1515/9783111672403.

35. Rickert H. Grundprobleme der Philosophie. Methodologie, Ontologie, Anthropologie. Tübingen: Mohr 1934. IX, 233 p.
36. Searle J.R. Philosophy in a New Century: Selected Essays. 1st ed. London: Cambridge University Press, 2008. 210 p.
37. Schweitzer A. The Philosophy of Civilization. New York: Prometheus Books, 1987. 347 p.
38. Spengler O. Man and Technics: A Contribution to a Philosophy of Life / tr. C.F. Atkinson. New York: Knopf Publishing Group, 1932. 104 p.